

سبکهای شوخ طبعی و پنج رگه شخصیت

Humor Styles and Five Personality Traits

دکتر حسین زارع

استادیار دانشگاه پیام نور

دکتر محمود کمالی زارچ

استادیار دانشگاه پیام نور

Mahmoud Kamali Zarch, PhD

Payam-e-Nour University

Hossein Zareh, PhD

Payam-e-Nour University

Fatemeh Rezaei Nasab

M. A. in General Psychology

فاطمه رضایی نسب

کارشناس ارشد روان شناسی عمومی

چکیده

به منظور تبیین سبکهای شوخ طبعی براساس رگه‌های شخصیتی، ۲۲۱ دختر و ۱۲۷ پسر دانشجو به پرسشنامه‌های سبکهای شوخ طبعی (مارتین، ۱۹۹۸) و فرم کوتاه پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت (NEO-FFI، کاستا و مک کری، ۱۹۹۲) پاسخ دادند. نتایج نشان دادند سبکهای شوخ طبعی سازش-یافته (شامل پیونددهنده و خودفزاینده) با نوروزگرایی همبستگی منفی و با برونگردی، گشودگی، مقبولیت و وظیفه‌شناسی همبستگی مثبت معنادار داشتند، در حالی که سبکهای شوخ طبعی سازش‌نیافته (شامل خودشکنانه و پرخاشگرانه) با نوروزگرایی همبستگی مثبت و با چهار رگه دیگر همبستگی منفی معنادار نشان دادند. نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام مشخص کرد که رگه‌های شخصیتی می‌تواند واریانس سبکهای شوخ طبعی را به طور متوسط به قرار زیر تبیین کند: الف) نوروزگرایی و برونگردی هر چهار سبک شوخ طبعی (به ترتیب $R^2=0/17$ و $R^2=0/38$)، ب) مقبولیت، سبکهای خودفزاینده و پرخاشگرانه ($R^2=0/25$)، ج) گشودگی، سبک خودفزاینده ($R^2=0/01$) و د) وظیفه‌شناسی، سبکهای شوخ طبعی خودشکنانه و پرخاشگرانه ($R^2=0/02$). نتایج براساس رابطه آنها با رگه‌های اصلی شخصیت مورد بحث قرار گرفت.

واژه‌های کلیدی: پنج رگه شخصیت، سبکهای شوخ طبعی، دانشجو.

Abstract

In order to explain humor styles based on the personality traits, 221 female and 127 male university students completed the Humor Styles Questionnaire (Martin, 1998) and the Five Factor Personality Inventory (Costa & McCrae, 1992). The results suggested that adaptive humor styles (including affiliative and self-enhancing styles) were correlated with Neuroticism (negatively) and with Extraversion, Openness to Experience, Agreeableness and conscientiousness (positively), while the maladaptive humor styles (included self-defeating and aggressive styles) were correlated with Neuroticism (positively) and with the four big traits (negatively). Step by step regression analysis showed that personality traits could explain the variances of the humor styles in the following ways: a) Neuroticism and Extraversion explained all four styles of humor (respectively average $R^2=0.17$, average $R^2=0.38$); b) agreeableness explained self-enhancing and aggressive styles (average $R^2=0.025$); c) Openness explained self-enhancing style (average $R^2=0.05$) and d) Conscientiousness explained affiliative, self-defeating and aggressive styles of humor (average $R^2=0.02$). Results were discussed based on their relations with main personality traits.

Key words: five personality traits, humor styles, college student.

received: 9 Dec 2008

accepted: 19 July 2009

Contact information :h_zareh@pnu.ac.ir

دریافت: ۸۷/۹/۱۸

پذیرش: ۸۸/۴/۲۸

مقدمه

از دهه‌های پایانی قرن بیستم، روان‌شناسان علاقه فزاینده‌ای به مطالعه تفاوت‌های فردی در شوخ‌طبعی^۱ نشان دادند (مارتین، ۱۹۹۸). بیشتر این مطالعات بر اثرات سودمند شوخ‌طبعی بر سلامت جسمانی و بهزیستی روان-شناختی تأکید کرده‌اند (لفکورت، ۲۰۰۱؛ مارتین، ۲۰۰۱). روی‌آوردهای شخصیت از شوخ‌طبعی به‌عنوان یک صفت شخصیتی پایدار یاد کرده‌اند که دارای ساختاری تک بُعدی است. اما مارتین، پاهلیک-دوریس، لارسن، گری و ویر (۲۰۰۳) با مرور ادبیات نظری و بالینی موجود درباره رابطه شوخ‌طبعی با بهزیستی روان‌شناختی، کارکردهای مختلفی برای این ویژگی در نظر گرفتند و به معرفی سبکهای مختلف شوخ‌طبعی پرداختند. آنها برخلاف روی‌آورد غالب نظریه‌های شخصیت، که شوخ‌طبعی را ویژگی مثبت فرد تلقی کرده‌اند، سبکهای شوخ‌طبعی سازش‌یافته و سودمند را در برابر سبکهای سازش‌نیافته و مضر قرار دادند. بر این اساس افراد از سبکهای سازش‌یافته برای بهبود برخی از حالت‌های روان‌شناختی خود مانند تغییر خلق و ... و یا ارتقای سطح روابطشان با دیگران استفاده می‌کنند. افزون بر این شوخ‌طبعی راهبرد مقابله‌ای در برابر تنیدگی و یا چنانکه فروید^۲ (۱۹۸۲) نقل از مارتین و دیگران، (۲۰۰۳) بیان کرده است به‌عنوان مکانیزمی علیه اضطراب، در نظر گرفته می‌شود. در مقابل، سبکهای سازش‌نیافته نه‌تنها پیامدهای مثبتی برای فرد به همراه ندارند بلکه می‌توانند موجب آسیب روان‌شناختی برای فرد یا اطرافیان وی شوند. برای مثال استهزای دیگران یا سخنان طعنه‌آمیز به تخریب روابط فرد با دیگران منجر می‌شود (بیپ و مارتین، ۲۰۰۶). بدین ترتیب مارتین و دیگران (۲۰۰۳) شوخ‌طبعی را مشتمل بر چهار سبک مختلف دانسته‌اند: سبکهای خودفزاینده^۳ و پیوند-دهنده^۴ در چهارچوب سبکهای سازش‌یافته و سبکهای خودشکنانه^۵ و پرخاشگرانه^۶ جزو سبکهای سازش‌نیافته در نظر گرفته شده‌اند. افرادی که از سبک شوخ‌طبعی

پیونددهنده استفاده می‌کنند از شوخی برای تسهیل روابط با دیگران و کاهش تنش‌های بین‌فردی بهره می‌برند (لکفورت، ۲۰۰۱). این افراد با سرگرم کردن دیگران و بیان داستانهای طنزآمیز و مفرح درصد خندانند دیگران و تقویت پیوستگی بین‌فردی هستند (مارتین، ۱۹۷۲) نقل از مارتین و دیگران، (۲۰۰۳). این افراد اغلب در برخورد با دیگران سهل‌گیرند^۷ و خودپنداشت^۸ مثبتی دارند (وایلان، ۱۹۷۷) نقل از مارتین و دیگران، (۲۰۰۳). در سبک شوخ‌طبعی خودفزاینده افراد به منظور مقابله یا تقویت خود در برابر مشکلات زندگی مانند تنیدگیها یا مصیبتها به اتخاذ دیدگاهی شوخ‌طبعانه روی می‌آورند (کوپر^۹، مارتین و الینگر^{۱۰}، ۱۹۹۳) نقل از مارتین و دیگران، (۲۰۰۳). چنانکه فروید نیز خاطرنشان کرده است، این سبک به‌عنوان یک مکانیزم دفاعی به فرد اجازه می‌دهد تا از هیجانهای منفی اجتناب کند و به نحو مؤثرتری با تنیدگیها مقابله کند. دیگر سبک شوخ‌طبعی، سبک پرخاشگرانه است. در این سبک فرد بدون توجه و نگرانی در مورد اثرات منفی شوخیهای ناپسند بر دیگران، به دست انداختن و طعنه‌زدن به آنها می‌پردازد و از بیان لطیفه‌های توهین‌آمیز ابایی ندارد. سرانجام افرادی که به سبک خودشکنانه متوسل می‌شوند، می‌کوشند با شوخی و مزاح و یا سرگرم کردن دیگران توجه و تأیید آنها را جلب کنند حتی اگر مجبور باشند خود را دستاویز و مضحکه این شوخیها کنند. کوبی^{۱۱} (۱۹۷۱) نقل از مارتین و دیگران، (۲۰۰۳) استفاده از این نوع شوخی را در واقع یک مکانیزم انکار^{۱۲} دانسته است که فرد با استفاده از آن احساسهای منفی زیربنایی خود را مخفی و یا از موقعیتهای نامطلوب اجتناب می‌کند. در واقع می‌توان گفت این افراد به بهای تحقیر خود جمع را می‌خدانند.

پژوهشگران این حوزه همواره علاقه‌مند بوده‌اند تا به منظور شناسایی بیشتر این سبکها، به بررسی رابطه شوخ-طبعی با رگه‌های شخصیتی بپردازند. برخی از این مطالعات به طور پراکنده به رابطه سبکهای شوخ‌طبعی با بعضی

1. humor
2. Freud, S.
3. self-enhancing
4. affiliative

5. self-defeating
6. aggressive
7. permissiveness
8. self-concept

9. Cooper, N. A.
10. Olinger, L. I.
11. Kubie, L. S.
12. denial

هستند و توان مهار رفتارهای برانگیخته‌وار^{۱۱} خود را ندارند. در مقابل نمره پایین در این عامل مشخصه افرادی است که از ثبات عاطفی برخوردارند، آرام و معتدلند و قادرند با موقعیتهای تنیدگی‌زا به نحو مؤثرتری مقابله کنند. برونگردی عامل دیگری است که براساس میل به مردم‌آمیزی، علاقه به حضور در گروههای بزرگ، فعالیت، جسارت، برانگیختگیهای جنسی، هیجان‌خواهی و خوش-بینی^{۱۲} نسبت به زندگی تعریف می‌شود. گشودگی رگه‌ای از شخصیت است که نمره بالای افراد در آن نشان‌دهنده خصیصه‌هایی مانند کنجکاو بودن نسبت به تجربه حیطه‌های جدید درونی یا بیرونی است. این افراد تنوع طلبند، در قضاوت مستقلند و دارای تمایلات زیباپسندی^{۱۳} و خیالپردازی^{۱۴} قوی هستند. مقبولیت، رگه دیگری از تمایلات بین‌فردی است که میباید میزان سازش‌یافتگی فرد با اطرافیان است. افرادی که در این رگه نمره بالایی کسب می‌کنند واجد خصیصه‌های مانند اعتماد^{۱۵}، رک‌گویی^{۱۶}، دیگردوستی^{۱۷}، همراهی^{۱۸}، تواضع^{۱۹}، دلرحم‌بودن^{۲۰} هستند. این افراد نوع‌دوست هستند، با دیگران همدردی می‌کنند و تمایل دارند به آنها کمک کنند و متقابلاً از کمک دیگران بهره‌گیرند. وظیفه‌شناسی را می‌توان با مفهومی چون اراده معادل دانست. افراد وظیفه‌شناس با وجدان، هدفمند، بااراده و مصمم هستند. نمره بالا در این رگه با موفقیت‌های شغلی و تحصیلی همراه است. خوش‌قولی، قابل اعتمادبودن، تلاش برای موفقیت و منضبط‌بودن^{۲۱} از دیگر ویژگیهای افرادی است که نمره بالایی در این عامل به دست می‌آورند (گروسی فرشی، ۱۳۷۷).

ورنون، مارتین، شرم و مک‌کی (۲۰۰۸) بین برخی از رگه‌های اصلی شخصیت و برخی از سبک‌های شوخ-طبعی روابط معناداری مشاهده کردند. ساروگلو و اسکاریوت (۲۰۰۲) نیز در بررسی رابطه سبک‌های شوخ‌طبعی با ویژگیهای شخصیتی دانشجویان بلژیکی به رابطه قوی و

ویژگیهای شخصیتی اشاره کرده‌اند. برای مثال، براساس بررسیهای مارتین (۲۰۰۱) سبک پیونددهنده شوخ‌طبعی می‌تواند جنبه درون‌فردی یا بین‌فردی داشته باشد. شوخ-طبعی خودفزاینده نیز درون‌فردی و شوخ‌طبعی پرخاشگرانه و خودشکنانه نیز بین فردی هستند (ساروگلو و اسکاریوت، ۲۰۰۲). برخی از روان‌شناسان شخصیت نیز (مانند راج^۱ و کهلر^۲، ۱۹۹۸ نقل از مارتین و دیگران، ۲۰۰۳) شوخ‌طبعی را مانند عادت به خوشحال‌بودن یک رگه مزاجی مربوط به هیجان می‌دانند و زاگرمین^۳ (۱۹۹۲) نقل از مارتین، (۱۹۹۸) لذت‌بردن از شوخیهای شدید و زنده را یکی از زیرمؤلفه‌های هیجان‌خواهی می‌داند. در مطالعه بیپ و مارتین (۲۰۰۶) نیز سبک‌های مثبت شوخ‌طبعی (پیونددهنده و خودفزاینده) با ابعاد کفایت اجتماعی رابطه مثبتی دارند و در مقابل سبک‌های منفی شوخ‌طبعی (پرخاشگرانه و خود-شکنانه) با این ابعاد رابطه منفی نشان داده‌اند.

در مقابل دسته نخست، برخی دیگر از پژوهشها به دنبال بررسی رابطه سبک‌های شوخ‌طبعی با رگه‌های اصلی شخصیت بوده‌اند. یکی از عمده‌ترین کوششها در راه شناسایی رگه‌های اصلی شخصیت، پژوهشهای کاستا و مک‌کری (۱۹۹۲) است که در نهایت با استفاده از روش تحلیل عوامل^۴، به پنج عامل بزرگ شخصیت شامل نوروزگرایی^۵، برونگردی^۶، مقبولیت^۷، گشودگی^۸ و وظیفه-شناسی^۹ دست یافتند. چنانکه مک‌کری، کاستا و بوش (۱۹۸۶) نشان دادند بسیاری از سازه‌های شخصیتی می‌توانند به ترکیبی از این پنج عامل کاهش یابند. روان-آزردگی رگه‌ای شخصیتی است که در یک سوی پیوستار آن ثبات عاطفی بالا و اضطراب پایین و در سوی دیگر آن، بی‌ثباتی عاطفی و اضطراب بالا قرار می‌گیرد. افرادی که نمره بالایی در این عامل به دست می‌آورند حالتها و احساسهایی مانند اضطراب، خشم، کمرویی^{۱۰} و افسردگی را تجربه می‌کنند. این افراد دارای عواطفی غیرمنطقی

1. Ruch, C.
2. Kohler, G.
3. Zukerman, Z.
4. factor analysis
5. neuroticism
6. extraversion
7. agreeableness

8. openness
9. conscientiousness
10. shyness
11. impulsive
12. optimism
13. aesthetics
14. fantasy

15. trust
16. straightforwardness
17. altruism
18. compliance
19. modesty
20. tender-mindedness
21. self-discipline

نمونه برداری تصادفی خوشه‌ای از دانشکده‌های علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، هنر و کشاورزی انتخاب شدند و به پرسشنامه‌هایی که در پی می‌آیند پاسخ دادند:

پرسشنامه سبکهای شوخ طبعی^۱ (مارتین، ۱۹۹۸) شامل ۳۲ گویه است که در یک مقیاس هفت درجه‌ای، چهار سبک شوخ طبعی پیونددهنده، خودفزاینده، پرخاشگرانه و خودشکنانه را می‌سنجد. مارتین و دیگران (۲۰۰۳) اعتبار زیرمقیاسهای سبکهای شوخ طبعی مذکور را به ترتیب برابر با ۰/۸۵، ۰/۸۱، ۰/۸۰ و ۰/۸۲ گزارش کرده‌اند.

در این پژوهش ضرایب همسانی درونی برای هر یک از زیرمقیاسهای پیونددهنده، خودفزاینده، پرخاشگرانه و خودشکنانه به ترتیب برابر با ۰/۸۷، ۰/۷۶، ۰/۷۸ و ۰/۷۵ به دست آمدند. از آنجا که یافته‌های پژوهشی متعدد مانند: بل، مک‌گی و دافی، ۱۹۸۶؛ ماستن، ۱۹۸۶ رابطه مثبت بین شوخ طبعی و کنش‌وری مطلوب اجتماعی و تحصیلی و نقش آن را در غلبه بر مشکلات روانی، تنیدگی^۲ و افزایش سازش‌یافتگی^۳ و در یک کلام بهبود بهزیستی^۴ روانی برجسته ساخته‌اند (کامفوس، دیستفانو، لیز، ۲۰۰۳؛ مارتین و دیگران، ۲۰۰۳؛ اریکسون و فلداشتاین، ۲۰۰۷)، بی‌نیاز (۱۳۸۷) برای بررسی روایی همگرایی این پرسشنامه همبستگی آن با پرسشنامه بهزیستی روان‌شناختی^۵ (زنجانی طبعی، ۱۳۸۳) محاسبه و نتیجه را مطلوب ارزیابی کرد.

فرم کوتاه پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت^۶ (کاستا و مک‌کری، ۱۹۹۲) مشتمل بر ۶۰ گویه است و در یک پیوستار پنج درجه‌ای (از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) نمره‌گذاری می‌شود. پژوهشهای متعددی اعتبار و روایی این مقیاس را مورد تأیید قرار داده‌اند. از جمله در یک پژوهش طولی ۷ ساله ضرایب اعتبار بین ۰/۵۱ تا ۰/۸۲ و ضرایب روایی بین ۰/۶۳ تا ۰/۸۱ به دست آمدند (کاستا و مک‌کری، ۱۹۹۲). ویژگیهای روان‌سنجی این آزمون در نمونه‌های ایرانی محاسبه شده است (حق‌شناس، ۱۳۷۸؛ گروسی‌فرشی، ۱۳۷۷) و ضرایب اعتبار عوامل اصلی را از ۰/۵۳ تا ۰/۸۷ گزارش کرده‌اند. در مطالعه گروسی-فرشی (۱۳۷۷) ضرایب آلفای زیرمقیاسهای نوروزگرایی،

معنادار هر یک از پنج عامل بزرگ شخصیت با سبکهای مختلف شوخ طبعی دست یافتند. مجموع پژوهشهای انجام شده در این حیطه را می‌توان به این صورت خلاصه کرد که: سبک پیونددهنده شوخ طبعی دارای رابطه مثبت با عوامل شخصیتی گشودگی و برونگردی است. سبک خود-فزاینده با عوامل گشودگی، برونگردی و مقبولیت رابطه مثبت، اما با عامل نوروزگرایی همبستگی منفی دارد. سبک پرخاشگرانه شوخ طبعی با نوروزگرایی رابطه مثبت و با مقبولیت رابطه منفی نشان می‌دهد و در نهایت سبک شوخ-طبعی خودشکنانه به طور مثبتی با نوروزگرایی در ارتباط است (ورنون و دیگران، ۲۰۰۸؛ ساروگلو و اسکاریوت، ۲۰۰۲). پژوهشگران در ابتدا شوخ طبعی را به عنوان یک سازه تک بُعدی معرفی کردند که با ویژگیهای مثبت شخصیتی در ارتباط بود و از رابطه مثبت آن با سلامت روانی و بهزیستی روان‌شناختی سخن به میان می‌آوردند. در حالی که فقدان شوخ طبعی آسیب‌زا به اندازه استفاده از شوخ-طبعی سودمندانه برای سلامت روانی مهم است. از این رو در حال حاضر تلاش می‌شود شوخ طبعی در معنای کلی آن در چارچوب عوامل مختلف شخصیتی مورد بررسی قرار گیرد. در ایران، درباره رابطه سبکهای شوخ طبعی با عوامل شخصیتی پژوهشی انجام نشده است. اما با توجه به پیشینه پژوهشی موجود می‌توان این دو فرضیه اصلی را مطرح ساخت که: (۱) سبکهای شوخ طبعی پیونددهنده و خودفزاینده با عاملهای شخصیتی گشودگی، وظیفه‌شناسی، برونگردی و مقبولیت رابطه مثبت و با نوروزگرایی رابطه منفی دارند. (۲) سبکهای پرخاشگرانه و خودشکنانه با نوروزگرایی رابطه مثبت و با وظیفه‌شناسی، برونگردی، گشودگی و مقبولیت رابطه منفی دارند. افزون بر این، می‌توان یک سؤال نیز مطرح کرد: آیا پنج عامل بزرگ شخصیت قادر به تبیین سبکهای مختلف شوخ طبعی هستند؟

روش

از جامعه دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه یزد (N=۵۰۰۰)، ۳۴۸ دانشجو (۲۲۱ دختر و ۱۲۷ پسر) با میانگین سنی ۲۱ و انحراف استاندارد ۱ سال براساس روش

یافته‌ها

ضرایب همبستگی بین رگه‌های شخصیت و سبکهای شوخ‌طبعی در جدول ۱ نشان داده شده‌اند.

برونگردی، مقبولیت، وظیفه‌شناسی و گشودگی به ترتیب برابر با ۰/۸۶، ۰/۷۳، ۰/۸۰، ۰/۸۷ و ۰/۷۰ به دست آمده است. علاوه بر این در مطالعه روشن و دیگران (۱۳۸۵) نیز ضریب اعتبار زیرمقیاسها با دو روش آلفای کرونباخ و بازآزمایی در حد قابل قبول گزارش شده است.

جدول ۱.

میانگین، انحراف استاندارد و ضرایب همبستگی رگه‌های شخصیتی و سبکهای شوخ‌طبعی

متغیرها	<u>M</u>	<u>SD</u>	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
رگه‌های شخصیت										
۱. نوروزگرایی	۳۰/۲۴	۱۰/۰۴								
۲. برونگردی	۳۹/۴۴	۸/۱۰	-۰/۵۷**							
۳. مقبولیت	۳۱/۹۳	۵/۶۰	-۰/۰۴**	۰/۵۵**						
۴. گشودگی	۳۱/۵۵	۵/۹۱	-۰/۲۲**	۰/۵۹**	۰/۵۳**					
۵. وظیفه‌شناسی	۳۸/۶۱	۶/۲۹	-۰/۳۹**	۰/۶۳**	۰/۵۰**	۰/۴۸**				
سبکهای شوخ‌طبعی										
۶. پیونددهنده	۴۰/۰۴	۱۲/۴۹	-۰/۷۰**	۰/۷۲**	۰/۳۵**	۰/۴۵**	۰/۴۴**			
۷. خودفزاینده	۳۳/۹۶	۱۱/۳۹	-۰/۶۵**	۰/۶۶**	۰/۲۳**	۰/۴۲**	۰/۴۵**	۰/۷۳**		
۸. خودشکنانه	۲۷/۵۹	۱۰/۵۳	۰/۶۸**	-۰/۵۳**	-۰/۲۶**	۰/۲۸**	-۰/۴۱**	۰/۵۷**	-۰/۴۲**	
۹. پرخاشگرانه	۲۷/۳۶	۱۱/۷۳	۰/۶۷**	-۰/۵۴**	-۰/۲۵**	-۰/۳۸**	-۰/۵۰**	-۰/۵۹**	-۰/۵۲**	۰/۶۸**

* $P \leq 0.05$. ** $P \leq 0.001$.

چنانکه در جدول ۱ دیده می‌شود، هر چهار سبک شوخ‌طبعی با هر یک از رگه‌های شخصیت همبستگی معنادار دارند. نوروزگرایی با سبکهای شوخ‌طبعی خود-فزاینده و پیونددهنده همبستگی مثبت و با سبکهای خودشکننده و پرخاشگرانه همبستگی منفی دارند. این روابط برای سایر رگه‌های شخصیتی معکوس بودند.

برای بررسی اینکه کدام یکی از عاملهای شخصیت قادر به تبیین واریانس هر یک از سبکهای شوخ‌طبعی هستند، از روش تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد که نتایج در جدولهای ۲ و ۳ ارائه شده‌اند.

در جدول ۲، تحلیل رگرسیون در مورد سبکهای شوخ-طبعی سازش‌یافته حاکی از قابلیت عاملهای برونگردی، مقبولیت، گشودگی و نوروزگرایی در تبیین واریانس نمره‌های سبک شوخ‌طبعی خودفزاینده بود. بدین ترتیب این عوامل روی هم ۵۵ درصد از تغییرات سبک خودفزاینده را تبیین می‌کنند. در مورد سبک شوخ‌طبعی پیونددهنده نیز دو عامل برونگردی و نوروزگرایی توانستند ۶۴ درصد از تغییرات این سبک را تبیین کنند.

نتایج تحلیل رگرسیون سبکهای شوخ‌طبعی سازش-

جدول ۲. خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام سبکهای شوخ‌طبعی سازش‌یافته از طریق رگه‌های شخصیتی

سبک	<u>R</u>	<u>R</u> ^۲	<u>B</u>	<u>β</u>
سبک خودفزاینده				
گام یکم	۰/۶۶	۰/۴۳		
برونگردی			۰/۹۳	۰/۶۶
گام دوم	۰/۶۷	۰/۴۵		
برونگردی			۱/۰۷	۰/۷۶
مقبولیت			-۰/۳۷	-۰/۱۸
گام سوم	۰/۶۸	۰/۴۶		
برونگردی			۰/۹۹	۰/۷۱
مقبولیت			-۰/۴۵	-۰/۲۲
گشودگی			۰/۲۴	۰/۱۲
گام چهارم	۰/۷۴	۰/۵۵		
برونگردی			۰/۵۴	۰/۳۸
مقبولیت			-۰/۱۵	-۰/۰۷
گشودگی			۰/۲۸	۰/۱۵
نوروزگرایی			-۰/۴۵	-۰/۳۹
سبک پیونددهنده				
گام یکم	۰/۷۲	۰/۵۲		
برونگردی			۱/۱۲	۰/۷۲
گام دوم	۰/۸۰۳	۰/۶۴		
برونگردی			۰/۷۴	۰/۴۸
نوروزگرایی			-۰/۵۳	-۰/۴۲

توجه: همه ضرایب β دست‌کم در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

نیافته (جدول ۳) حاکی از آن است که سه عامل برونگردی، وظیفه شناسی و نوروزگرایی توانایی تبیین حدود ۵۰ درصد از تغییرات نمره‌های سبک شوخ طبعی خودشکنانه را دارند. علاوه بر این، حدود ۵۲ درصد از تغییرات سبک پرخاشگرانه توسط عوامل برونگردی، وظیفه شناسی، مقبولیت و نوروز-گرایی تبیین می‌شوند.

جدول ۳.

خلاصه تحلیل رگرسیون گام به گام سبکهای شوخ طبعی سازش نیافته از طریق رگه‌های شخصیت

سبک	R	R ²	B	β
سبک خودشکنانه				
گام یکم	۰/۵۳	۰/۲۸		
برونگردی			-۰/۶۹	-۰/۵۳
گام دوم	۰/۵۴	۰/۲۹		
برونگردی			-۰/۵۸	-۰/۴۵
وظیفه شناسی			-۰/۲۱	-۰/۱۳
گام سوم	۰/۷۱	۰/۵۰		
برونگردی			-۰/۱۹	-۰/۱۵
وظیفه شناسی			-۰/۱۷	-۰/۱
نوروزگرایی			۰/۵۹	۰/۵۶
سبک پرخاشگرانه				
گام یکم	۰/۵۴	۰/۲۹		
برونگردی			-۰/۷۸	-۰/۵۴
گام دوم	۰/۵۷	۰/۳۲		
برونگردی			-۰/۵۴	-۰/۳۷
وظیفه شناسی			-۰/۴۹	-۰/۲۶
گام سوم	۰/۵۹	۰/۳۵		
برونگردی			-۰/۶۲	-۰/۴۳
وظیفه شناسی			-۰/۵۶	-۰/۳
مقبولیت			۰/۲۹	۰/۱۴
گام چهارم	۰/۷۲	۰/۵۲		
برونگردی			-۰/۰۳	-۰/۰۲
وظیفه شناسی			-۰/۳۹	-۰/۲۱
مقبولیت			-۰/۲۱	-۰/۱۰
نوروزگرایی			۰/۶۷	۰/۵۷

توجه: همه ضرایب دست کم در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

بحث

از مجموع یافته‌ها چنین برمی‌آید که سبکهای چهار-گانه شوخ طبعی با رگه‌های شخصیت در ارتباطند و برخی

از این رگه‌ها می‌توانند تغییرات سبکهای شوخ طبعی را پیش‌بینی و تبیین کنند. به طور خلاصه می‌توان گفت سبکهای سازش یافته شوخ طبعی با عامل نوروزگرایی رابطه منفی و با عاملهای برونگردی، وظیفه شناسی، گشودگی و مقبولیت رابطه مثبت داشتند. در مقابل بین سبکهای سازش نیافته با رگه نوروزگرایی رابطه مثبت و چهار رگه دیگر رابطه منفی حاکم بود. این یافته‌ها را می‌توان به گونه‌ای که در پی می‌آید تبیین کرد:

چنانکه مارتین و دیگران (۲۰۰۳)، ساروگلو و اسکاریوت (۲۰۰۲)، و ورنون و دیگران (۲۰۰۸) نیز پیشتر گزارش کرده‌اند، سبکهای سازش یافته (خودفزاینده و پیونددهنده) ارتباطی منفی با رگه شخصیتی نوروزگرایی دارند. افزون بر این رگه نوروزگرایی توانایی پیش‌بینی بخشی از تغییرات هر یک از سبکهای شوخ طبعی سازش یافته را دارد. سبک شوخ طبعی خودفزاینده در واقع اتخاذ دیدگاهی شوخ طبعانه در زندگی است که توان فرد را در مقابله با مشکلات زندگی و عوامل تنیدگی‌زا افزایش می‌دهد. افرادی هم که از سبک پیونددهنده بهره می‌جویند به دنبال تسهیل رابطه و کاهش تنش بین فردی هستند. در مقابل تمایل به تجربه هیجانهای منفی مانند اضطراب، پرخاشگری، افسردگی، آسیب‌پذیری در شرایط تنیدگی‌زا، کمرویی و خشم از جمله ویژگیهای شخصیتی نوروزگرایی هستند که در تضاد آشکار با این دو سبک شوخ طبعی قرار می‌گیرند. بنابراین آشکار است که افراد دارای زمینه نوروزگرایی نمی‌توانند به خوبی از دیدگاه‌های شوخ طبعی سازش یافته در موقعیتهای زندگی استفاده کنند.

رگه برونگردی افزون بر رابطه مثبت با سبکهای سازش یافته، قابلیت پیش‌بینی بخشی از تغییرات این دو سبک (سبک شوخ طبعی خودفزاینده و پیونددهنده) را نیز داراست. رگه برونگردی میل افراد به برقراری رابطه با دیگران و لذت بردن از معاشرت را مشخص می‌کند. افرادی که نمره بالایی در این رگه کسب می‌کنند، احتمالاً بخش قابل توجهی از وقت خود را در جمع خانواده، دوستان، آشنایان سپری می‌کنند. قرار گرفتن در این موقعیتهای اجتماعی، بستر مناسبی برای شکل‌گیری و گسترش حس شوخ طبعی در این افراد به منظور تسهیل ارتباطهای بین-

داراست. بالابودن میزان گشودگی به فرد کمک می‌کند از مواجهه با رویدادهای ناخوشایند زندگی نهراسد و در تلاش برای تجربه متفاوت این رویدادها، دیدگاهی شوخ-طبعانه در پیش گیرد.

رابطه مثبت سبکهای خودفزاینده و پیونددهنده و رگه شخصیتی مقبولیت را می‌توان بر این اساس تبیین کرد که عامل مقبولیت، اساساً به برخی از قابلیت‌های فردی (مانند اعتماد به خود و ...) و کیفیت‌های بین فردی (مانند دیگر دوستی، همدلی و ...) اشاره دارد که در نتیجه آن فرد بازخورد مثبتی از خود دارد و قادر است روابط مطلوبی با دیگران برقرار کند. بنابراین، به نظر می‌رسد شوخ‌طبعی خودفزاینده و پیونددهنده که بر توانایی فرد در کمک به خود و استقرار روابط مطلوب با اطرافیان دلالت دارد، با رگه مقبولیت از لحاظ مفهومی دارای شباهتهایی باشند. با این حال عامل مقبولیت تنها قادر به تبیین بخشی از تغییرات سبک شوخ‌طبعی خودفزاینده است و فرد را به سمت استفاده از شوخ‌طبعی به‌منظور کمک به خود رهنمون می‌کند.

چنانکه گفته شد، سبکهای سازش‌نایافته (خودشکنانه و پرخاشگرانه) با عامل شخصیتی نوروزگرایی رابطه مثبت دارند که این رابطه در مطالعه مارتین و دیگران (۲۰۰۳) و ساروگلو و اسکاریوت (۲۰۰۲) نیز تأیید شده است. افراد نوروزگرا احساس‌هایی منفی درباره خود دارند، نمی‌توانند هیجانهای ناخوشایند خود را مهار کنند و در مجموع نسبت به خود ارزیابی منفی دارند. به نظر می‌رسد این افراد با استفاده از شوخی در موقعیت‌های نامربوط یا شوخیهای زننده و نیش‌دار و با بیش از حد بی‌اعتبار کردن خود، به مشکلات و احساس‌های منفی خود دامن می‌زنند و در نهایت ارزیابی منفی از خود به ارزیابی منفی دیگران از آنها نیز منجر می‌شود. از سوی دیگر می‌توان فرافکنی این احساس‌های منفی و یا پرخاشگری معطوف به خود را به دیگران و در رفتارهایی مانند استهزاء و یا دست انداختن دیگران و ... یا همان سبک پرخاشگرانه شوخ‌طبعی مشاهده کرد. بر این اساس عامل نوروزگرایی قابلیت پیش‌بینی هر دو سبک خودشکنانه و پرخاشگرانه را داراست. رابطه منفی عامل برونگردی و سبک خودشکنانه در پژوهش‌های راک^۱ (۱۹۹۴ نقل از مارتین و دیگران، ۲۰۰۳)

فردی (شوخ‌طبعی پیونددهنده) و یا غلبه بر مشکلات در شرایط نابسامان و افزایش توان مقابله‌ای (شوخ‌طبعی خود فزاینده) است.

چنانکه پیش از این نیز پژوهشگرانی چون ساروگلو و اسکاریوت (۲۰۰۲) و ویپ و دیگران (۲۰۰۶) نیز نشان داده‌اند، رگه شخصیتی وظیفه‌شناسی با سبکهای سازش-یافته رابطه مستقیمی دارد. این رگه دارای اشتراک‌های مفهومی زیادی با ابعاد صلاحیت روانی - اجتماعی است. افرادی که دارای صلاحیت روانی-اجتماعی بالایی هستند، دیدگاه مثبتی به خود و اطرافیان دارند و وظایفی را برای خود در نظر گرفته و در جهت تحقق آنها تلاش می‌کنند. از دیگر سو، مقابله فعال با عوامل تنیدگی‌زا از دیگر ابعاد صلاحیت روانی - اجتماعی است. بنابراین اگر بتوان وظیفه‌شناسی و سبکهای سازش‌یافته شخصیتی را در قالب مفهوم کلی صلاحیت روانی-اجتماعی گردهم آورد، می‌توان رابطه مثبت این مفاهیم را با یکدیگر اجتناب‌ناپذیر دانست. با این وجود، در حالی که بین این دو مفهوم رابطه مستقیمی حاکم است، اما عامل وظیفه‌شناسی توان پیش‌بینی شوخ‌طبعی سازش‌یافته را ندارد و تعیین هدفها و وظایف فردی و تلاش در جهت تحقق آنها نمی‌تواند الزاماً استفاده مؤثر از سبکهای سازنده شوخ‌طبعی را در پی داشته باشد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش که مارتین و دیگران (۲۰۰۳) و ورنون و دیگران (۲۰۰۸) نیز بدان دست یافته‌اند، رابطه مثبت بین سبکهای خودفزاینده و پیونددهنده با رگه شخصیتی گشودگی است. عامل گشودگی بازخورد مثبت و پذیرنده فرد نسبت به جنبه‌های جدید و یا رویدادهای تازه در زندگی است. این ویژگی به فرد کمک می‌کند تا دیدگاه مثبتی نسبت به تغییرات زندگی داشته باشد و به دنبال تجربه‌های جدید تلاش کند، رویدادها یا موضوعهای رخ داده را از زوایای دیگری نیز بنگرد. بنابراین این ویژگی را می‌توان تا حد زیادی منطبق بر برخی از تعریف‌های ارائه شده از شوخ‌طبعی دانست؛ چرا که شوخ-طبعی نیز در واقع به معنای اتخاذ دیدگاهی متفاوت و طنزآمیز در مورد وقایع پیرامون است. بنابراین رگه گشودگی توان پیش‌بینی سبک شوخ‌طبعی خودفزاینده را

و ساروخلو و اسکاریوت (۲۰۰۲) مشاهده نشد. با توجه به آنکه سبکهای شوخ طبعی سازش یافته و سازش نیافته با هم همبستگی منفی دارند و با تبیین اینکه عامل برونگردی چگونه با سبکهای سازش یافته به طور مستقیم در ارتباط بود، می توان بالا بودن نمره فرد در عامل برونگردی را به دلیل افزایش رغبتهای اجتماعی و بین فردی زمینه ساز استفاده بیشتر از سبکهای سازنده و فاصله گرفتن از سبکهای مخرب شوخ طبعی دانست.

رابطه منفی سبکهای خودشکنانه و پرخاشگرانه با عامل مقبولیت مؤید یافته های ورنون و دیگران (۲۰۰۸) است. به نظر می رسد افرادی که از سبکهای خودشکنانه و پرخاشگرانه استفاده می کنند، دارای سازش یافتگی پایینی هستند. این امر را می توان ناشی از دیدگاه منفی این افراد نسبت به خود و انزوایابی یا پرخاشگری آنها دانست که باعث می شود فرد علیه خود یا دیگران وارد عمل شود و از شوخی برای تحقیر و تخریب وجهه خود یا دیگران در جمع استفاده کند. مجموع این موارد سبب می شود دیدگاه منفی فرد درباره خود یا دیگران تشدید شود و سازش یافتگی و مقبولیت وی نزد خود و اطرافیان نیز تحت تأثیر این عوامل مختل شود. با این حال عامل مقبولیت تنها توان پیش بینی سبک پرخاشگرانه را داراست. به طوریکه پیش بینی می شود سطوح بالای مقبولیت یا میزان پایینتر استفاده از شوخ طبعی پرخاشگرانه همراه خواهد شد و چنین نتیجه ای را درباره سبک خودشکنانه نمی توان در نظر گرفت.

رابطه منفی مشاهده شده بین سبک خودشکنانه و پرخاشگرانه با عامل گشودگی با نتیجه پژوهشهایی پیشین از جمله مارتین و دیگران (۲۰۰۳)، ساروخلو و اسکاریوت (۲۰۰۲) و ورنون و دیگران (۲۰۰۸) منافات دارد. به رغم این ناهمخوانی، این یافته را می توان با توجه به ویژگیهای سبکهای شوخ طبعی خودشکنانه و پرخاشگرانه و ویژگیهای همراه با آنها تبیین کرد. به عبارت دیگر از آنجا که این دو سبک دارای رابطه مثبت با عامل شخصیتی نوروز-گرایی بودند و عامل شخصیتی نوروزگرایی در تعارض با عامل گشودگی قرار دارد (جدول ۱)، می توان چنین نتیجه گرفت که اتخاذ بازخوردی منفی نسبت به خود یا دیگران

که از یک سو منجر به احساسهای ناخوشایند مانند اضطراب و افسردگی می شود، از سوی دیگر به رفتارهایی چون نازنده سازی خود یا دیگران می انجامد و ظرفیت فرد را برای تجربه عرصه های جدید و پذیرش روی آوردهای نو در زندگی با محدودیت جدی مواجه می سازد.

رابطه منفی سبکهای خودشکنانه و پرخاشگرانه با عامل وظیفه شناسی همسو با یافته های مارتین و دیگران (۲۰۰۳) و ورنون و دیگران (۲۰۰۸) است که بار دیگر لزوم توجه به معنا و تعاریف هر یک از این دو مفهوم را برای توجیه این رابطه مطرح می کند. به نظر می رسد در افرادی که از سبکهای خودشکنانه و پرخاشگرانه استفاده می کنند سطح حرمت خود پایین است و توان مهار احساسهای منفی خود را ندارند. در مقابل، عامل وظیفه شناسی مشابهت زیادی با ابعاد کفایت اجتماعی دارد و بر ویژگیهایی چون اطمینان به خود، اراده، سخت کوشی و رفتار هدفمند تأکید دارد. پس این دو مفهوم آشکارا در تعارض با یکدیگر قرار دارند.

بنابر آنچه گفته شد، سبکهای مختلف شوخ طبعی با رگه های شخصیت در ارتباط قرار می گیرند و نتایج این پژوهش به روشنی از نوع روابط موجود بین این مفاهیم پرده برمی دارند، مع هذا، این یافته ها را باید در چهارچوب محدودیتهای موجود از جمله محدودیت ابزارهای پژوهش، گروه نمونه تفسیر کرد. بنابراین پیشنهاد می شود به منظور تعیین دقیقتر روابط بین شوخ طبعی و ابعاد شخصیتی، روابط بین این متغیرها در گروههای دیگری از آزمودنیها و نیز با استفاده از ابزارهای مختلف سبکهای شوخ طبعی مورد بررسی قرار گیرند.

منابع

- بی نیاز، س. (۱۳۸۷). بررسی مقایسه ای سبکهای شوخ طبعی با مؤلفه های بهزیستی روان شناختی با توجه به جنسیت. پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی بالینی، دانشکده روان شناسی دانشگاه شاهد.
- حق شناس، ح. (۱۳۷۸). هنجاریابی آزمون شخصیتی نئو. مجله اندیشه و رفتار، ۲۸، ۴۷-۳۸.
- روشن، ر.، شعیری، م.، عطری فرد، م.، نیکخواه، ا.، قائم

- Martin, R. A. (1998).** Approaches to the sense of humor : A historical review. In W. Ruch (Ed.), *The sense of humor: Explorations of personality characteristic* (pp.15-60) . Berlin: Walter de Gruyter.
- Martin, R. A. (2001).** Humor laughter & physical health: Methodological issues & research findings. *Psychological Bulletin*, 127, 504-516.
- Martin, R. A., Puhlik-doris, P., Larsen, G., Gray, J., & Weir, K. (2003).** Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the humor styles questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37, 48-75.
- Masten, A. S. (1986).** Humor and competence in school aged children. *Child Development*, 57, 461-473.
- McCrae, P. R., Costa, P. T. J., & Bush, C. M. (1986).** Evaluating comprehensiveness in Personality systems : The California Q-set and the five factor model. *Journal of Personality*, 54, 430-446.
- Saroglou, V., & Scariot, C. (2002).** Humor styles questionnaire: Personality and educational correlates in Belgian high school & college students. *European Journal of Personality*, 16, 43-54.
- Vernon, P. A., Martin, R. A., Schermer, J., A. & Mackie, A. (2008).** A behavioral genetic investigation of humor styles & their correlations with the big-five personality dimensions. *Personality and Individual Difference*, 44, 1116-1125.
- Yip, J., A., & Martin, R. A. (2006).** Sense of humor, emotional intelligence and social competence. *Journal of Research in Personality*, 40, 1202-1208.
- مقامی، ب. و رحیمی‌راد، ا. (۱۳۸۵).** بررسی ویژگیهای روان-سنجی پرسشنامه شخصیتی پنج عاملی (NEO-FFI). دو ماهنامه دانشور رفتار، ۱۶، ۳۶-۲۷.
- زنجانی‌طیسی، ر. (۱۳۸۳).** ساخت و هنجاریابی مقدماتی آزمون بهزیستی روان‌شناختی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- گروسی‌فرشی، م. (۱۳۷۷).** هنجاریابی آزمون شخصیتی نئو و بررسی و تحلیل ویژگیها و ساختار عاملی آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های ایران. پایان‌نامه دکتری، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
- Bell, N. J., McGhee, P. E., & Duffey, N. S. (1986).** Interpersonal competence, social assertiveness and the development of humor. *British Journal of Developmental Psychology*, 4, 51-55.
- Costa, P. T. J., & McCrae, R. R. (1992).** *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-factor Inventory (NEO-FFI): Professional Manual*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Erickson, S. J., & Feldstein, S. W. (2007).** Adolescent humor and its relationship to coping, defense strategies, psychological distress, and well-being. *Child Psychiatry Human Development*, 37, 255-271.
- Kamphaus, R. W., Distefano, C., & Lease, A. M. (2003).** A self-report typology of behavioral adjustment for young children. *Psychological Assessment*, 15 (1), 17-28.
- Lefcourt, H. M. (2001).** *Humor: The psychology of living*. New York : Kluwer Academic publisher.